

НАРОДЖЕНИЙ ЛЮБИТИ Й ДОВЕРШУВАТИ

Анатолій В. ФУРМАН

УДК 159.9.019

Anatoliy V. Furman
BORN TO LOVE AND IMPROVE

Велике, як відомо, можна побачити тільки на відстані. Вочевидь це стосується не лише візуального споглядання природного чи міського (урбаністичного) ландшафту, а й інтелектуальних проєкцій або в минуле (головно як спроможність так чи інакше окультуреної історичної пам'яті), або в майбутнє (як футурологічна здатність передбачення). Скажімо, стосовно прожитого маємо змогу реконструювати його ціннісно-смысловий горизонт залежно від актуального теперішнього, звісно, по-іншому у суб'єктивного і самотнього особистісного.

І це востократ справедливо, коли мовиться про непересічну особистість, талановитого науковця, джерельного гуманіста, лідера відомої в Україні та за її межами *психологічної школи*. Саме таким для мене упродовж більше тридцяти років був, є і завжди буде **Георгій Олексійович Балл**, котрий, послуговуючись висловом древніх греків, нещодавно “приєднався до більшості”. Природно, що душевна рана фізичної втрати психологічним співтовариством надважливого органу власної колективної мислєдїяльності ще ятрить незагоєною прогалиною в кожній дотичній до великої психології свідомості, навіюючи смуток, невизначеність, амбівалентність. Принаймні на це вказують численні епітети, що й до сьогодні лунають на адресу шанованого достойника: “творець науки”, “невиправний добродїйник”, “толерантний співрозмовник”, “мудрий наставник”, “вищого ступеня інтелігент”, “надзвичайний гуманіст” та ін.

Проте виголошені епітети – це всього тільки різноголосі штрихи до вщент переповненого повсякденною інтелектуальною працею й надивовижу продуктивного творчого шляху проф. Балла, адже за семантикою величальних титрів залишається непроявленою напружена особистісна аура його безумовної, по-дитячому щирої й по-чоловічому відповідальної, *любові* – до розумової праці й наукової істини, до

психології і методології як сфер діяльного докладавання титанічних зусиль, до колег, учнів і наступників, які майже безперестанно потребували допомоги й завжди отримували її, до свого вчителя – Григорія Силовича Костюка – і до пам'яті друзів, котрим присвячував книги, нарешті до рідних – батьків, дружини, сина, онуки. Й у цій самотній екзистенції буття Георгій Олексійович більше піклувався про інших, присвячуючи дні та години свого переповненого ідеями і концептами життя діловому спілкуванню й роботі над чужими текстами, викристалізовуючи їх значеннєву цілісність і смыслову гармоніку.

...Моя перша зустріч із Георгієм Олексійовичем відбулася 24 травня 1984 року. Цей момент чітко закарбувався в пам'яті, адже пов'язаний ще з однією, фактично доленосною для мого постання як науковця-психолога, особистістю – з на той час директором НДІ психології МО УРСР, доктором психологічних наук, професором, членом-кореспондентом АПН СРСР Л.М. Проколієнко (1927–1989). Буквально тиждень перед тим я успішно захистив кандидатську дисертацію з педагогіки. Від головного корпусу Київського державного педінституту імені Горького, що розташований на вулиці Пирогова, Людмила Микитівна провела мене стежкою, що й донині розмежує Ботанічний сад і Київський національний університет імені Тараса Шевченка, на вул. Халтуріна (нині – Паньківська) 2, де й тепер розміщена стара будівля Інституту психології. Ми зайшли на другий поверх у незмінну за ці три з гаком десятиліття лабораторію теорії і методології психології. Тільки за одним письмовим столом працював невисокий з вигляду, по-юнацьки делікатної статури, інтелігентної європейської зовнішності чоловік. “Це старший науковий співробітник лабораторії **Балл Георгій Олексійович**, у нього сьогодні день народження, йому 48, – відрекомендувала співрозмовника Л.М. – Він є визнаним розробником теорії задач. Тому Вам, Анатолію, буде цікаво працювати під наставництвом цього зрілого науковця. Тим більше, що Ви займаєтесь дослідженням проблемних ситуацій у психології і дидактиці... Але головне, – підсумувала директор і завідувачка, – тримайтеся Георгія Олексійовича, звіряйте з ним і свої думки, і свої слова, і напруження. Тоді з вас вийде достойний науковець...”

Сьогодні, оцінюючи тривалу життєву дистанцію вельми плідної співпраці із проф. Баллом, можу однозначно сказати, що ці давно сказані яскравою особистістю слова виявилися пророчими. Щонайперше, не в останню чергу завдяки безперервним порадам Георгія Олексійовича з-під його пера почали з'являтися серйозні наукові публікації у всесоюзних "Вопросах психології" і "Педагогіке", республіканському збірнику "Психологія" та журналі "Рідна школа", а потім і монографія "Проблемні ситуації в навчанні" (К., 1991). У ньому мене завжди вражала відкрита потужність думки, вчинкова зрілість його прониклого мислення, концептуальна та логічна довершеність пропонованих ним теоретичних схем і моделей, котрі не лише періодично народжувалися й безперервно вдосконалювалися, а й рефлексивно роїлися у його вогненно яскравому інтелекті навколо фундаментальних проблем психічної (душевної) організації людського буття, складнозалежну оптику якої відображають співвідношення і взаємопроникнення задачності та проблемності, адаптації і творчості, культури та особистості, монологічності та діалогічності, свободи і надійності, раціоналізму і гуманізму. Як майстер наймогутнішого персоналізованого мислення у сфері людинознавства, він завжди "йшов на хвилю" одвічних, здавалося б нездоланих, дилем і пропонував свій, здебільшого оригінальний та евристичний, спосіб їх бачення. Переконливим прикладом тут, безсумнівно, є найвищий духовний витвір Георгія Балла, причому не стільки як талановитого теоретика психологічної науки, скільки як геніального методолога, – *раціогуманістичний підхід*.

І справді, мало знайдеться поважних філософів чи серйозних науковців, котрі б не прагнули розібратися у світоглядних лабіринтах чи суто методологічних тонкощах як раціоналізму, так і гуманізму. Проте є підстави констатувати очевидне: на глобальних просторах передової людської думки тільки українському любомудру вдалося аргументовано здійснити *парадигмальний синтез* цих чи не найзначущих для світової філософської еліти орієнтацій, що відкриває нові перспективи й мисленнево неосвоєні горизонти розвитку і філософської методології, і загально-та спеціально-наукової, у тому числі й методології соціогуманітарних наук. І сам Георгій Олексійович був живим неповторним еталоном поєднання раціональності повсякденного мислення (це незаперечно підтверджують його знамениті книжечки із чіткою почерговою заплано-

ваних й потім обов'язково виконаних завдань на кожний день, яких за 60 років зібралось більше півтори тисячі) і гуманності, адже не гнівався, не скаржився, не обурювався, не пліткував (навіть у нестерпних, як на мене, ситуаціях).

З роками співпраці з Г.О. Баллом відчував його зростаючу підтримку у здійсненні своїх психологічних студій, котра переросла врешті-решт у батьківську опіку. Так, спочатку впродовж п'яти років це було керівництво дослідницькою групою, що розробляла психологічні засади підручника у складі очолюваної ним лабораторії, ділове спілкування та спільні поїздки до Москви на конференції і семінари. Саме Георгій Олексійович у лютому 1989 року завів мене у будинок політосвіти, що на вул. Володимирській, де Перший методологічний з'їзд проводив сам Г.П. Щедровицький (1929–1994) й фатумно визначив на все моє подальше творче життя любов до методології, групової мислєдїяльності та організаційно-дїяльності ігор.

У 1992 році завдяки його наполегливій підтримці як на той час завідувача лабораторії психології навчання у ситуації майже повної опозиційності моя докторська дисертація із вікової і педагогічної психології була рекомендована до захисту. Він був довершено досконалим як у високому, масштабному – у утвердженні соціальної правди і в пізнанні достеменної істини, так і в малому, ситуаційному – у виборі слів та означень під час спілкування і писання текстів, у бездоганній гуманності міжособистісних стосунків, котра полонила всіх, хто потрапляв у її напружене особистісне поле. Загалом в індивідуальності Георгія Балла маємо той унікальний випадок, коли раціональність була досконалою, канонічною, гуманність – невимушеною, всеохватною, мужність – тихою, упокороною, а мужність – діалогічною та гармонійною в особистісній актуалізації цих найвищих людських чеснот.

Із виходом у світ перших чисел ж. "Психологія і суспільство" (2000 рік) Георгій Олексійович, будучи багаторічним членом редколегії та постійним автором, всіляко підтримував наше видання. Ще півтора роки тому я запропонував підготувати окреме число журналу, присвячене 80-річчю від дня його народження. Він погодився, проте підбірку матеріалів здійснив тільки на осінь 2016. Дещо пізніше, в листопаді, просив мене не друкувати спецвипуск через можливі ускладнення у працевлаштуванні співробітників очолюваної ним лабораторії. Так і сказав: "За себе я не боюся, але відповідальний за підлеглих...". Умовив перенести видання на рік-два. Він, як завжди, натхненно підтримав мене...

Бібліографічний опис для цитування:

Фурман А.В. Народжений любити й довершувати / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2017. – №2. – С. 14–15.